

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Факультет соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації

ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА

методичні вказівки до практичних занять
для здобувачів вищої освіти спеціальності 017 – Фізична культура і спорт
(освітній ступінь бакалавр)

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
фізичної реабілітації,
Протокол № 1
від 30 вересня 2022 р.

УДК 616(072)

Д-66

Домедична допомога: методичні вказівки до практичних занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 017 – Фізична культура і спорт (освітній ступінь бакалавр) / Укл.: В. І. Титаренко. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2022. 16 с.

Укладач: ТИТАРЕНКО В'ЯЧЕСЛАВ ІВАНОВИЧ,
старший викладач
кафедри фізичної реабілітації

Відповідальний за випуск: Зайцев Володимир Олексійович,
завідувач кафедри фізичної реабілітації,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: Пономаренко Н. П., кандидат медичних наук,
доцент кафедри фізичної реабілітації

ЗМІСТ

Передмова	4
План семінарських занять	7
Змістовий модуль 1	9
Змістовий модуль 2	10
Змістовий модуль 3.	11
Теми рефератів до курсу «Домедична допомога»	13
Модульний та поточний контроль.....	14
Рекомендована література	15

ПЕРЕДМОВА

Надання першої долікарської допомоги в гострих ситуаціях (нешасні випадки, гострі раптові захворювання), за наявності необхідних умов дозволяє значно зменшити ризик тяжких наслідків, а в окремих випадках уникнути летального результату. Безперечно більш кваліфіковану медичну допомогу можуть надати медичні працівники. Проте, діапазон раптових і нещасних випадків, що потребують негайного втручання надзвичайно великий. Саме тому необхідність надавати першу долікарську допомогу може виникнути у будь-якій життєвій ситуації.

При наданні першої домедичної допомоги треба користуватися такими принципами: правильність дій, їх доцільність, швидкість, рішучість, спокій, дотримуючись при цьому такої послідовності:

1. Усунути вплив на організм факторів, що загрожують здоров'ю та життю потерпілого (звільнити від дії електричного струму, винести із зараженої зони чи з приміщення, що горить, погасити палаючий одяг, дістати із води);

2. Оцінити стан потерпілого, визначити характер і тяжкість травми, що становлять найбільшу загрозу для життя потерпілого, і послідовність заходів щодо його спасіння.

3. Виконати необхідні дії щодо спасіння потерпілого в порядку терміновості (забезпечити прохідність дихальних шляхів, провести штучне дихання зовнішній масаж серця, зупинити кровотечу, іммобілізувати місце перелому, накладити пов'язку тощо);

4. Викликати швидку медичну допомогу чи лікаря, або вжити заходів для транспортування потерпілого в найближчу медичну установу.

5. Підтримувати основи життєві функції потерпілого до прибуття медичного працівника, пам'ятаючи, що зробити висновок про смерть потерпілого має право лише лікар.

Людина, яка надає першу допомогу, повинна вміти: спінити стан потерпілого і визначити, якої допомоги насамперед той потребує; забезпечити вільне прохідність верхніх дихальних шляхів: виконати штучне дихання та

зовнішній масаж серця і оцінити їх ефективність: зупинити кровотечу накладанням джгута, стисної пов'язки або пальцевим притискуванням судин: накласти пов'язку при пошкодженні: іммобілізувати пошкоджену частину тіла при переломі кісток, забої, термічному ураженні: надати допомогу при тепловому і сонячному ударах, утепленні, отруєнні, блюванні, втраті свідомості; використати підручні засоби при перенесенні і транспортуванні потерпілого; визначити необхідність вивезення потерпілого машиною швидкої допомоги чи попутним транспортом: користуватися аптечкою швидкої допомоги.

Метою викладання навчальної дисципліни «Домедична допомога» є формування науково-професійного світогляду бакалавра спеціальності «Фізична культура і спорт» у галузі Освіта/Педагогіка та ефективне забезпечення спеціальної професійно-педагогічної підготовки ЗВО, засвоєння базових теоретичних положень домедичної допомоги, оволодіння практичними навичками надання невідкладної допомоги потерпілим на місці події та при транспортуванні до лікувального закладу.

ЗК 01. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 04. Здатність працювати в команді.

ЗК 13. Здатність до безпечної діяльності відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил, а також необхідного рівня індивідуального та колективного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях.

СК 07. Здатність застосовувати знання про будову та функціонування організму людини.

СК 09. Здатність надавати долікарську медичну допомогу під час виникнення невідкладних станів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Домедична допомога» є:

- навчання знанням про причини, ознаки, заходи та методів надання першої долікарської допомоги при травмах та невідкладних станах;
- оволодіння знаннями про основи асептики і антисептики;

– оволодіння правилам безпечної поведінки у різних небезпечних ситуаціях природного, техногенного та соціального характеру;

– набуття студентами знань, умінь і здатностей (компетенцій) ефективно вирішувати ситуації та умінь надання долікарської медичної допомоги в загрозливих для життя в різних ситуаціях;

– оволодіння знаннями, вміннями та навичками щодо забезпечення повного та своєчасного проведення серцево-легеневої реанімації постраждалим із метою збереження їм життя;

– оволодіння знаннями, вміннями та навичками щодо забезпечення повного та своєчасної зупинки кровотечі постраждалим із метою збереження їм життя;

– оволодіння знаннями, вміннями та навичками щодо забезпечення повного та своєчасного накладання пов'язок та табельних і імпровізованих шин для транспортної іммобілізації постраждалим із метою збереження їм життя.

На практичних заняттях здійснюється розгляд базових теоретичних положень відповідно до завдань лекційного і практичного курсу, розв'язуються приклади практичних завдань, які сприяють формуванню фахового світогляду у вирішенні поставлених завдань щодо оздоровлення людини.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з дисципліни є поточний та семестровий контроль. Поточний контроль складається з опитувань, які проводяться під час лекцій та практичних занять. Запитання для поточного контролю знаходяться у відповідних методичних рекомендаціях. Семестровий контроль проводиться у вигляді заліку, запитання до якого на початку семестру розміщується у системі дистанційного навчання. Залікові білети знаходяться в пакеті документації на дисципліну.

На кожному практичному занятті надаються питання, що саме ЗВО повинен знати і вміти з визначеної теми. До кожної теми додається список рекомендованої літератури, якої буде достатньо для опанування теми заняття та для поглибленого вивчення даної проблеми.

Алгоритм проведення практичного заняття

Структурна частина заняття	Тривалість	Хід заняття	Забезпечення
Мотивація	5 хв.	Організаційний момент. Обґрунтування практичного заняття	
Основна частина	50 хв.	Відпрацювання практичних навичок, самостійна робота під керівництвом викладача	Алгоритм практичних навичок
Поточний контроль	15 хв.	Контроль теоретичного матеріалу з теми, самостійно вивчених питань та практичних навичок	Тестовий контроль, ситуаційні завдання, усне опитування
Заключна частина	10 хв.	Підведення підсумків, вирішення ситуаційних завдань, обговорення результатів роботи на занятті.	Ситуаційні завдання підвищеної складності

ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Назва змістових модулів, теми та короткий зміст навчальних занять	Обсяг (год.)
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1	
ОСНОВИ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ НЕВІДКЛАДНИХ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ СТАНАХ	
<p style="text-align: center;">Практичне заняття 1</p> <p style="text-align: center;">Долікарська допомога при кровотечі та крововтраті, при ранах та шоці</p> <p><i>Стислий зміст.</i> Алгоритм допомоги постраждалим під час кровотечі та крововтраті. Техніка надання допомоги при відкритих ушкодженнях м'яких тканин – ранах.</p>	2
<p style="text-align: center;">Практичне заняття 2</p> <p style="text-align: center;">Перша медична допомога при серцево-судинній недостатності, розладах дихання і кровообігу</p> <p><i>Стислий зміст.</i> Гостра серцево-судинна недостатність та ПМД при болях в області серця. Основні принципи і способи надання ПМД при гострих розладах дихальної системи. Основні принципи і способи надання ПМД при гострих захворюваннях і травмах живота.</p>	4

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2		
ОСНОВИ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ З УШКОДЖЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ТА ЗАХВОРЮВАННЯХ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ		
Практичне заняття 3		
Перша медична допомога при шоківому стані потерпілого, зупинці серця і дихання		
<i>Стислий зміст.</i> Перша медична допомога при шоківому стані потерпілого. Тактика і невідкладна допомога при судомних станах і колапсі. Загальні принципи і методи реанімації. Реанімація при зупинці дихання. Реанімація при зупинці кровообігу.	4	
Практичне заняття 4		
Перша медична допомога при травмах і переломах		
<i>Стислий зміст.</i> ПМД при закритих травмах, забитті, розтягненні. ПМД при переломах кісток кінцівок, тазу та хребта. Перша медична допомога при пошкодженні черепа і мозку.	2	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3		
ОСНОВИ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ РІЗНИХ УШКОДЖЕННЯХ		
Практичне заняття 5		
Загальні принципи реабілітації при переломах кісток		
<i>Стислий зміст.</i> ПМД при пораненнях. Засоби попередження інфікування ран. Перша медична допомога при кровотечах.	2	
Практичне заняття 6		
Перша медична допомога при ужаленні комахами, укусами тварин і змій		
<i>Стислий зміст.</i> ПМД при ужаленнях комах. ПМД при укусах змій. ПМД при укусах тварин.	4	
Практичне заняття 7		
Перша медична допомога при опіках, утопленні, враженні електрострумом і отруєнні хімічними речовинами		
<i>Стислий зміст.</i> ПМД при термічних і хімічних опіках. ПМД при відмороженні і замерзанні. ПМД при утопленні і повішенні. ПМД при дії на організм людини електроструму і враженні блискавкою. Невідкладна само- і взаємодопомога при отруєнні людини хімічними речовинами.	2	

Змістовий модуль 1

ОСНОВИ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ НЕВІДКЛАДНИХ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ СТАНАХ

Тема 1. Долікарська допомога при кровотечі та крововтраті, при ранах та шоці

Стислий зміст заняття. Алгоритм допомоги постраждалим під час кровотечі та крововтраті. Техніка надання допомоги при відкритих ушкодженнях м'яких тканин – ранах.

Знати:

- теоретичні основи алгоритму допомоги постраждалим під час кровотечі;
- теоретичні основи алгоритму допомоги постраждалим при крововтраті;
- особливості надання допомоги при відкритих ушкодженнях м'яких тканин – ранах.

Вміти:

- застосовувати алгоритм допомоги постраждалим під час кровотечі;
- застосовувати алгоритм допомоги постраждалим при крововтраті;
- обґрунтовувати доцільність дій при наданні допомоги при відкритих ушкодженнях м'яких тканин – ранах.

Рекомендована література: [1, 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11].

Тема 2. Перша медична допомога при серцево-судинній недостатності, розладах дихання і кровообігу

Стислий зміст заняття. Гостра серцево-судинна недостатність та ПМД при болях в області серця. Основні принципи і способи надання ПМД при гострих розладах дихальної системи. Основні принципи і способи надання ПМД при гострих захворюваннях і травмах живота.

Знати:

- особливості надання першої медичної допомоги при болях в області серця;
- основні принципи та способи надання першої медичної допомоги при гострих розладах дихальної системи;

- симптоми гострої серцево-судинної недостатності;
- основні принципи та способи надання першої медичної допомоги при захворюваннях і травмах живота.

Вміти:

- обґрунтувати необхідність надання першої медичної допомоги при болях в області серця;
- доцільно застосовувати основні принципи та способи надання першої медичної допомоги при гострих розладах дихальної системи;
- доцільно застосовувати основні принципи та способи надання першої медичної допомоги при захворюваннях і травмах живота.

Рекомендована література: [1, 5, 7, 8, 9, 11].

Змістовий модуль 2

ОСНОВИ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ З УШКОДЖЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ТА ЗАХВОРЮВАННЯХ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ

Тема 3. Перша медична допомога при шоківому стані потерпілого, зупинці серця і дихання

Стислий зміст заняття. Перша медична допомога при шоківому стані потерпілого. Тактика і невідкладна допомога при судомних станах і колапсі. Загальні принципи і методи реанімації. Реанімація при зупинці дихання. Реанімація при зупинці кровообігу.

Знати:

- особливості першої медичної допомоги при шоківому стані потерпілого;
- теоретичні основи тактики і невідкладної допомоги при судомних станах і колапсі;
- загальні принципи і методи здійснення реанімації;
- особливості здійснення реанімації при зупинці дихання;
- особливості здійснення реанімації при зупинці кровообігу.

Вміти:

- обґрунтовано надавати першу медичну допомогу при шоківому стані потерпілого;

- застосовувати загальні принципи і методи при здійсненні реанімації;
- здійснювати реанімаційні дії при зупинці дихання;
- здійснювати реанімаційні дії при зупинці кровообігу.

Рекомендована література: [1, 5, 8, 9, 7, 11].

Тема 4. Перша медична допомога при травмах і переломах

Стислий зміст заняття. ПМД при закритих травмах, забитті, розтягненні. ПМД при переломах кісток кінцівок, тазу та хребта. Перша медична допомога при пошкодженні черепа і мозку.

Знати:

- теоретичні основи першої медичної допомоги при закритих травмах, забитті, розтягненні;
- теоретичні основи першої медичної допомоги при переломах кісток кінцівок, тазу та хребта;
- особливості надання медичної допомоги при пошкодженні черепа і мозку.

Вміти:

- надавати першу медичну допомогу при закритих травмах, забитті, розтягненні;
- надавати першу медичну допомогу при переломах кісток кінцівок, тазу та хребта;
- обґрунтовано надавати медичну допомогу при пошкодженні черепа і мозку.

Рекомендована література: [3, 4, 6, 8, 9].

Змістовий модуль 3.

ОСНОВИ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ РІЗНИХ УШКОДЖЕННЯХ

Тема 5. Загальні принципи реабілітації при переломах кісток

Стислий зміст заняття. ПМД при пораненнях. Засоби попередження інфікування ран. Перша медична допомога при кровотечах.

Знати:

- симптоматику больових відчуттів при пораненнях;

- основні засоби попередження інфікування ран;
- особливості надання першої медичної допомоги при кровотечах.

Вміти:

- надавати першу медичну допомогу при пораненнях;
- застосовувати відповідні засоби для попередження інфікування ран;
- надавати першу медичну допомогу при кровотечах.

Рекомендована література: [1, 3, 4, 6, 9].

Тема 6. Перша медична допомога при ужаленні комахами, укусами тварин і змії

Стислий зміст заняття. ПМД при ужаленнях комах. ПМД при укусах змії. ПМД при укусах тварин.

Знати:

- клінічні прояви при ужаленнях комах;
- клінічні прояви при укусах змії;
- клінічні прояви при укусах тварин.

Вміти:

- надавати першу медичну допомогу при ужаленнях комах;
- надавати першу медичну допомогу при укусах змії;
- надавати першу медичну допомогу при укусах тварин.

Рекомендована література: [1, 2, 5, 9].

Тема 7. Перша медична допомога при опіках, утопленні, враженні електрострумом і отруєнні хімічними речовинами

Стислий зміст заняття. ПМД при термічних і хімічних опіках. ПМД при відмороженні і замерзанні. ПМД при утопленні і повіщенні. ПМД при дії на організм людини електроструму і враженні блискавкою. Невідкладна само- і взаємодопомога при отруєнні людини хімічними речовинами.

Знати:

- клінічні прояви при термічних і хімічних опіках;
- клінічні прояви при відмороженні і замерзанні;

- клінічні прояви при утопленні і повішенні;
- клінічні прояви при дії на організм людини електроструму і враженні блискавкою;
- алгоритм надання невідкладної само- і взаємодопомоги при отруєнні людини хімічними речовинами.

Вміти:

- надавати першу медичну допомогу при термічних і хімічних опіках;
- надавати першу медичну допомогу при відмороженні і замерзанні;
- надавати першу медичну допомогу при утопленні і повішенні;
- надавати першу медичну допомогу при дії на організм людини електроструму і враженні блискавкою;
- застосовувати алгоритм надання невідкладної само- і взаємодопомоги при отруєнні людини хімічними речовинами.

Рекомендована література: [1, 2, 3, 5, 7, 9, 10, 11].

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ ДО КУРСУ «ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА»

1. Організація медичної допомоги населенню. Предмет і завдання домедичної підготовки. Поняття про невідкладні стани людини.

2. Загальні принципи та правові засади надання домедичної допомоги. Поняття про клінічні протоколи і стандарти екстреної медичної допомоги. Особиста безпека осіб, що надають домедичну допомогу. Асептика, антисептика.

3. Обстеження постраждалого на місці події. Домедична допомога у разі шоку та при термінальних станах з основами реанімації.

4. Домедична допомога при коматозних станах гострому коронарному синдромі (інфаркті міокарду), інсульті та епілепсії.

5. Невідкладні стани в клініці внутрішніх хвороб.

6. Медична маніпуляційна техніка.

7. Поняття про кровотечу та крововтрату. Контроль кровотеч. Класифікація ран.

8. Особливості домедичної допомоги при психогенних розладах у постраждалих. Особливості домедичної допомоги особам з інвалідністю.

9. Домедична допомога при травмах голови і шиї. Контроль болю. Травматичний шок.

10. Домедична допомога при порушеннях прохідності дихальних шляхів та травмах грудної клітки. Поняття про пневмоторакс.

11. Домедична допомога в екстремальних ситуаціях при травматичних ушкодженнях живота, тазу, хребта.

12. Домедична допомога при травмах кінцівок: пораненнях, переломах, вивихах, розтягах. Імобілізація при травмах кінцівок. Синдром тривалого стиснення.

13. Домедична допомога при ураженні крайніми температурами (опіках, перегріванні, переохолодженні, обмороженні).

14. Домедична допомога при отруєннях та укусах тварин і отруйних комах.

15. Домедична допомога при ураженні електричним струмом, блискавкою, утопленні, падінні з висоти. Основи інфектології та епідеміології.

МОДУЛЬНИЙ ТА ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із ЗВО на лекціях, та навчальної практики на практичних заняттях. Наприкінці кожного модуля проводиться написання модульної контрольної роботи. Модульні оцінки доводяться до відома ЗВО до початку сесії.

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю	Кількість балів
Змістовий модуль 1. Основи надання домедичної допомоги при невідкладних серцево-судинних станах	0...25
1 Повнота ведення конспектів лекцій	0...9
2 Активність на практичних заняттях	0...6
3 Самостійна робота	0...5
4 Модульна контрольна робота	0...5
Змістовий модуль 2. Основи домедичної допомоги з ушкодженнями опорно-рухового апарату та захворюваннях нервової системи	0...25
1 Повнота ведення конспектів лекцій	0...6
2 Активність на практичних заняттях	0...9

3	Самостійна робота	0...5
4	Модульна контрольна робота	0...5
Змістовий модуль 3. Основи домедичної допомоги при різних ушкодженнях		0...25
1	Повнота ведення конспектів лекцій	0...9
2	Активність на практичних заняттях	0...6
3	Самостійна робота	0...5
4	Модульна контрольна робота	0...5
Разом за змістові модулі		0...75
ЕКЗАМЕН		0...25
Разом за курс		0...100

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов А. Г., Колесніков А. М., Комісарова Н. О. Основи домедичної допомоги: підручник для ВНЗ: вид. 2-е, перероб. доп. Київ: КНТ, 2014. 338 с.
2. Баулін Д. Л., Решетникова Г. Л., Коротенко Л. В. Перша долікарська допомога: методичні вказівки. 3-є вид. Харків. 101 с. URL: http://nmc pz.ho.ua/document/biblio_03/first_aid_ukr.pdf (дата звернення: 01.02.2022)
3. Білоус Т. Л. Долікарська допомога: навч. посібник. Суми: ВВП «Мрія», 2020. 148 с.
4. Домедична підготовка: навч. посіб. / кол. авт.: В. В. Кікінчук, С. О. Книженко, Т. І. Савчук та ін. ; МВС України, Хар-ків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2021. 176 с.
5. Методичні вказівки до лабораторного заняття «Основи надання першої долікарської допомоги при нещасних випадках» з дисципліни «Безпека життєдіяльності» для студентів усіх форм навчання / Укл.: А. С. Петрищев, М. О. Журавель, В. Т. Рубан, Л. О. Бондаренко. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. 42 с.
6. Ненько С. К., Полівода Л. А. Надання першої медичної допомоги при надзвичайних ситуаціях: навчальний посібник. Херсон, 2014. 28 с.
7. Перша допомога: довідник для населення. Товариство Червоного Хреста України, 2017. 40 с. URL: https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/%D0%A1%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9F%D0%9F-%E2%80%94%D0%90%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%9A%D0%9A_last.pdf (дата звернення: 01.02.2022)
8. Пиріг І.В. Конспект лекцій навчальної дисципліни «Долікарська допомога» для здобувачів вищої освіти. Дніпро: ДДУВС, 2016. 68 с.
9. Плахтій П. Д., Соколенко Л. С., Гутарева Н. В. Основи медичних знань: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2013. 268 с.
10. Подоляка П. С., Ногас А. О., Андреева О. Б. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з навчальної дисципліни «Перша медична

допомога» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня [Електронне видання]. Рівне: НУВГП, 2020. 19 с.

11. Усов В. А. Порядок надання домедичної допомоги постраждалим: методичний посібник. Вінниця, 2016. 21 с.